

Лора Доўнар (Мінск)

КНИГАВИДАВЕЦКІЯ СУВЯЗІ МІНСКА І ВІЛЬНІ

Ў XIX - пачатку XX ст.

На працягу XIX - пачатку XX ст. Вільня, у параўнанні з Мінскам, займала дамінуючае становішча, маючы шэраг прыярытэтаў: гістарычны — сталіца ВКЛ, адміністрацыйны — сталіца Паўночна-Заходняга краю, навукова-культурны — вышэйшая школа і ранняе кнігадрукаванне, традыцыю развіцця і росквіту якога прадвызначылі названыя складальныя. Мінск жа да пэўнага часу заставаўся ў цені, а лепшыя яго сілы (навуковыя, культурныя) скіроўваліся большай часткай да свайго гістарычнага цэнтра — Вільні. Становішча аднаго з губернскіх гарадоў Расійскай імперыі, хаця і сталіцы губерні, аднаго з гарадоў Паўночна-Заходняга краю, адсутнасць вышэйшай школы і сгарадычнае кнігадрукаванне — гэта пэўныя межы развіцця ўжо Мінска на пачатку XIX ст.

Аднак можна вызначыць і агульнае: на пачатку XIX ст. і Вільня і Мінск былі прасторай развіцця і ўзаемаўплыву культур розных народаў пад вянцом адной дзяржавы — Расійскай імперыі. Культурная, гістарычная тэрытарыяльная блізкасць давалі магчымасць усталяванню і развіццю плённых кнігавыдавецкіх сувязей Мінска і Вільні: мінскія аўтары друкуюцца ў Вільні; віленскія кнігавыдаўцы працуюць у Мінску; рэалізуюцца сумесныя кнігавыдавецкія праекты.

І. Мінск і Вільня: кнігавыданне ў параўнанні. У Вільні, цэнтры адміністрацыйнага і культурнага жыцця краю, ужо на 1864 г. налічвалася 12 друкарняў¹, у Мінску — 3 (Губернская, Ёкеля Дворца, Эмерыка Адамовіча). Толькі за 10 год, з 1854 па 1864 г. у Вільні, як паведамляў «Віленскі

¹ Мнловидов А. Н Судьба русской книги в Северо-Западном крае в связи с его культурной историей. СПб., 1903. С. 27.

Вестник» (1866. №95), было надрукована 2 108 выданняў (1 216 — на польскай мове і латыні, 706 — на яўрэйскай, 152 — на рускай, 34 — на замежных мовах). У Мінску ж нават за перыяд з 1800 па 1864 год было здзейснена, па нашых дадзеных, 150 выданняў, а менавіта з 1854 па 1864 год — 48 (11 з іх — рускамоўныя). Як і ў Вільні, пераважалі выданні на польскай і лацінскай мовах. Аднак, калі ў Вільні з 1854 па 1864 г. «польскіх книг... в 8 раз было издано больше русских — это по официальному пока- занию, на самом же деле, при отсутствии надлежащего контроля, цифра эта была гораздо крупнее»², то ў Мінску польскамоўныя выданні перавы- шалі рускамоўныя толькі ў 3 разы, хаця польскамоўная прадукцыя складала 77% (48% — на польскай, 29% — на латыні і змешаныя выданні на польскай-латыні, на польскай-беларускай, польскай-нямецкай), а ў Вільні — 57,7%, адпаведна рускамоўная — 23%, у Вільні — 7,2%. Як відаць, не толькі розныя паліграфічныя магчымасці, але і розныя задачы выконвалі выдаў- цы ў Мінску і Вільні.

Пасля 1864 г. кнігавыдавецкая карціна і ў Вільні і ў Мінску, як і ва ўсім Паўночна-Заходнім краі, даволі рэзка змянілася. Водгукам на вызвольнае паўстанне 1863 г. стала забарона на польскі шрыфт. Дазволеным прызна- ваўся рускі і замежныя³. Пад строгі царскі кантроль трапілі друкарні, кнігарні і бібліятэкі. Амаль уся паліграфічная і выдавецкая база была пера- арыентавана на выпуск рускамоўнай літаратуры, а кнігарні і бібліятэкі — на яе распаўсюджванне. Аднак, нягледзячы на забарону, у Вільні рабілі спробы выдання польскамоўнай літаратуры у 1860-х — А. Кіркор, у 1870- 80-х — Э. Ажэшка. Пасля забароны ў Вільні, як ведаем, дзейнічалі і яў- рэйскія друкарні. У Мінску па прыкладу Вільні таксама знаходзілі пэўныя магчымасці, каб выдаць штосьці з забароненага. Так, у гэты час, да 1905 г., па нашых падліках, было здзейснена 4 легальныя выданні на польскай мове: у 1866 г., 1881 г., 1889 г. і ў 1898 г. Гэтыя мінскія выданні былі надрукава- ны, у асноўным, дзякуючы падтрымцы варшаўскіх тыпографіў і былі так- сама сумеснымі праектамі, у дадзеным выпадку — Соф'і Савіцкай і Яна Сікорскага, Яна Дубовіка-Філіповіча і В. Каўтца. Імкненню ўладаў падпа- радкаваць русіфікатарскай палітыцы кнігадрукаванне, а ў нейкай ступені і стрымліваць яго развіццё ў Паўночна-Заходнім краі, супрацьстаяла экана- мічнае развіццё ў гэтым рэгіёне, у якім попыт на кнігі і друкаваную пра- дукцыю ўвесь час узрастаў.

На пачатку XX ст. Вільня ў 5 разоў павялічыла свой друкалітаграфскі патэнцыял: 35 друкарняў, 10 літаграфій, 15 хуткадрукарняў. 3 выдадзеных у 1902 г. у Вільні 638 кніг — 438 на рускай мове, 200 на замежных⁴. У Мін- ску колькасць друкарняў і друкалітаграфій на пачатку XX ст. таксама

² Мнловндов А. Н Судьба русской книги...

³ Тамсама. С. 31.

⁴ Тамсама. С. 33.

вырасла ў параўнанні з першай паловай XIX ст., як і ў Вільні, у 5 разоў, у якіх, для параўнання, у 1902 г. было надрукавана 72 выданні на рускай мове. Хаця Мінск за паўстагоддзя, у многім дзякуючы дзейнасці чыгункі (Лібава-Роменскай і Маскоўска-Брэсцкай, адкрытых у 1870-я гг.), вырас у адзін з буйнейшых прамысловых і гандлёвых гарадоў Беларусі⁵, а яго насельніцтва павялічылася за гэты перыяд болей чым у 4 разы (з 24 тысяч у 1856 г. да 91,5 тыс. у 1897 г.), і адной з найбольш развітых вытворчасцей ў Мінску стала ў тым ліку друкалітаграфская⁶, аднак магутнасць віленска-га кнігадруку была ўсё ж у 2 разы большай. Мінск заставаўся прывабным месцам для віленскіх друкароў, якія спрабавалі адкрыць тут аддзяленні сваіх прадпрыемстваў. Так, у 1897 г. уладальнікі «Русской книжной торговли и типографии А. Г. Сыркина» ў Вільні мелі сур'ёзны намер удзельнічаць у таргах, аб'яўленых Упраўленнем Лібава-Роменскай чыгункі з мэтай адкрыцця ў Мінску філіяла сваёй фірмы. Аднак атрымалі ад мінскага губернатара адмоўны адказ⁷. Пазней, у 1912 г. у Мінску ўсё ж было адкрыта аддзяленне акцыянернага выдавецтва і гандлёвага таварыства з Вільні «Лектар» аднак гэта быў ўжо іншы перыяд у развіцці мінска-віленска-га кнігавыдання, так званы «нашаніўскі»⁸, які пачаўся пасля 1905 г., калі ўступіў у дзеянне закон аб свабодзе друку і афіцыйна быў дадзены дазвол ужываць у Паўночна-Заходнім краі мясцовыя мовы. Тым не менш, яшчэ «на выставе ў Мінску ў 1901, а ў Вільні на год пазней, было ўжо мноства польскіх надпісаў»¹⁰. Тон жыццю ў краі задавала, з аднаго боку, расійская адміністрацыя, а з другога — пануючы тут польскі капітал¹¹. Усеагульнай русіфікацыі не атрымалася. Незадаволенасць праяўлялася нават у Духоўнай семінары ў Мінску, у настаўніцкім інстытуце ў Вільні. А Аляксандр Цвікевіч прыводзіць нават такія звесткі, што ўжо з сярэдзіны 1880-х гг. у паўсядзённым жыцці Віленскага настаўніцкага інстытута ўжывалася беларуская мова.

За гады дзейнасці дазволенага кнігадрукавання на мясцовых мовах Вільня, Мінск, Пецярбург і Масква становяцца галоўнымі цэнтрамі па выданню беларускамоўнай кнігі¹². Песня кнігавыдавецкія сувязі Мінск падтрымліваў практычна з усімі віленскімі выдавецтвамі, якія прычыніліся да

⁵ Памятная книжка и календарь Минской губернии на 1910 год. Мн., 1909. С. 127.

⁶ Тамсама. С. 131.

⁷ НГАБ. Ф. 295, воп. 1, спр. 6422, арк. 1–2.

⁸ Тамсама. Спр. 8150, арк. 1–12.

⁹ Галесячанка Г., Герасімаў В. Кнігадрукаванне // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Мн., 1997. Т. 4. С. 211.

¹⁰ Nad Swisloczą. 1913. Maj. S. 10.

¹¹ Цвікевіч А. «Западно-русизм»: Нарысы з гісторыі грамадзкай думкі на Беларусі ў XIX і пачатку XX в. Мн., 1993. С. 246.

¹² Glogowska H. Białoruś 1914–1929. Kultura pod presją polityki. Białystok, 1996. S. 55.

беларускага друку — «Наша Ніва», «Беларускае выдавецкае таварыства», «Znicz», «Саха», «Гоман», «Беларус», «Палачанін», «Наша Хага», друкарня М. Кухты, выдавецтва Б. А. Клецкіна, выдавецтва В. Ластоўскага.

II. Мінска-віленскія кнігавыдавецкія праекты ў 1800–1917 гг. Развіццё кнігадрукавання і яго поспехі ў краі яшчэ на пачатку XIX ст. былі ў многім звязаны з дзейнасцю ў Вільні друкарні Юзафа Завадскага, а пазней яго сыноў Адама і Фелікса (1803–1939). «Oprócz stałych filii tworzyli Zawadzcy całą sieć kolporterską, obsługując okoliczne jarmarki, docierając z książkami do małych miasteczek, które w ten jedyny dzień kontraktowy stawały się dużym skupiskiem ludności»¹³. Пад час такіх падзей у Мінску да Завадскага прыносілі свае творы мясцовыя аўтары. Ва ўспамінах Тадэвуша Корзана зафіксаваны такі выпадак, калі ён сваю першую творчую працу занёс да друку «do jednej z dwu przyjezdnych księgarń wileńskich chrześcijańskich, mianowicie do księgarń Zawadzkiego»¹⁴. Накладам віленскага тыпографа была надрукавана ў мінскай друкарні Ёкеля Дворца кніга мінскага капэлана, ксяндза Станіслава Фэлінскага «Majowa powenna, czyli dziewięciodniowe nabożeństwo do najświętszej panny Maryi» (1861). Ст. Фэлінскі з'яўляўся своеасаблівым «producentem takich opowiadek», дзе развівалася ідэя хрысціянскай маралі, і ў Вільні. Тут выйшла яшчэ некалькі яго твораў: «Chciwość ukarana» (1861) і «Zemsta» (1863)¹⁵. Супрацоўніцтва Завадскіх з Мінскам у плане рэалізацыі сумесных выдавецкіх праектаў адзначаецца і на пачатку XX ст., калі ў Мінску пашырае сваю дзейнасць яшчэ адзін віленскі кнігар і выдавец Вацлаў Макоўскі. У Вільні ён некаторы час кіраваў друкарняй Завадскага ў сувязі з непаўналеццем сыноў Фелікса¹⁶. Таму і не дзіўна, што пазней друк сваіх некаторых выданняў В. Макоўскі аддае Завадскім.

У 1826 г. у Вільні на аснове кнігарні Рубэна Рафаловіча была закладзена фірма Альберта Сыркіна. З 1830-х гг. пачынаюць выдавацца ўжо кнігі накладам Сыркіна¹⁷. У хуткім часе фірма заняла другую пазіцыю пасля Завадскіх, выдаўшы таксама Крашэўскага, Нарбута, Снядэцкага, Сыракомлю, Ярашэвіча. Сумесна з мінскімі кнігарамі-выдаўцамі братамі Бейлінымі віленскі друкар А. Сыркін выдаў у 1859 г. збор вершаў Адама Плуга «Głos z Litwy». Творы А. Плуга выдаваліся ў Вільні і ў Юзафа Завадскага. Намаганнямі Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча ў тым жа 1859 г. у друкарніграфіі А. Сыркіна быў выдадзены яго пераклад на беларускую мову «Pana Tadeusza» А. Міцкевіча. Нягледзячы на тое, што тады ж

¹³ Stolzman M. Nigdy od ciebie miasto...: Dzieje kultury wileńskiej lat międzypowstaniowych (1832–1863). Olsztyn, 1987. S. 65.

¹⁴ Korzon T. Mińsk w połowie XIX wieku: Ze wspomnień osobistych. Warszawa, [1906]. S. 19.

¹⁵ Stolzman M. Ibidem. S. 205.

¹⁶ Sowiński J. Polskie drukarstwo. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1988. S. 148.

¹⁷ Stolzman M. Ibidem. S. 76.

выданне было забаронена, а тыраж у тысячу экзэмпляраў, дастаўлены А. Сыркіным у Віленскі цензурны камітэт, спалены, яно мае права быць адным з першых сумесных віленска-мінскіх выданняў на беларускай мове, тым больш, што некалькі асобнікаў усё ж засталіся і дайшлі да нашага часу¹⁸. Можна меркаваць, што Завадскі і Сыркін, кнігарні якіх былі асноўнымі цэнтрамі па распаўсюджванню адпаведна польскамоўнай і рускамоўнай літаратуры ў Вільні, і былі тымі двума віленскімі кнігарамі, якія сістэматычна прязьджалі ў Мінск па кантракты і стала падтрымлівалі з ім кнігавыдавецкія сувязі. Магчыма, якраз нехта з іх стаў выдаўцом двух сшыткаў твораў для фартэпіяна Станіслава Манюшкі «Fraszki» (Mińsk, Wilno, 1843).

У 1870–1900-я гг. да сумесных мінска-віленскіх кніжных праектаў далучаецца яшчэ адзін віленскі тыпограф — І. Блюмовіч. Накладам мінскіх кнігароў Гарадзенскага, Е. Фрэнкеля, В. Макоўскага ў Блюмовіча друкуюцца інфармацыйна-даведачныя: «Каталог русских книг Городенского» (1894), «Календарь и справочный указатель правительственных учреждений» (1895), «Katalog pism księgarni W. Makowskiego» (1908); вучэбныя: «Полное руководство к решению арифметических задач» С. А. Козловскаго (1897); а таксама клерыкальныя выданні: «Взгляд на дело православия в Западном крае» Анастасія (1871). Усяго выдана 5 выданняў.

У 1906 г. з Пецярбурга ў Вільню была перанесена буйная друкарня Эдмунда Навіцкага з першай ратацыйнай машынай у Вільні, у якой сталі друкавацца «Nowiny Wileńskie», «Kurier Litewski»¹⁹. З Э. Навіцкім усталяваў кнігавыдавецкія сувязі Аляксандр Ельскі, які надрукаваў у яго некалькі сваіх твораў. Адно з выданняў «Dzieje dysecczji Mińskiej» на польскай мове 1907 г. было пазначана як мінска-віленскае выданне, іншыя — «Hutarka ab tom, jakaja maja być «Ziemia i wola» sielskamu narodu» (1906) і «100 przykazak, zahádk, grydumak i gawéndaŭ dla pażytku bielaruskaho (krówickaho) narodu» (1908) на беларускай мове лацінкай — толькі як віленскія. Аднак вядома, што Ельскі выдаваў свае творы за кошт асабістых сродкаў, таму і іх можна лічыць сумеснымі праектамі, хця не выключна віленска-мінскімі. З Э. Навіцкім, новым віленскім тыпографам, спрабавала супрацоўнічаць і Мінскае таварыства дабрачыннасці, накладам якога выйшаў «Kalendarz Miński na rok 1908 г.» Аднак у хуткім часе друкарня была прададзена Завадскім, відаць, не так проста было замацавацца і пашыраць сваю працу на новым месцы, дзе існавала свая канкурэнцыя.

У 1911 г. кнігавыдавецкія сувязі з Мінскам наладзілі яшчэ дзве віленскія друкарні: «Русский почин», надрукаваўшая два выданні «Минской старины» (Вып. 3), выдаўцом якой быў Мінскі царкоўны гісторыка-археалагічны камітэт; і «Edytor», дзе пабачыла свет кніга мінскага літаратара

¹⁸ Кісялёў Г. Радаводнае дрэва: Каліноўскі — эпоха — наступнікі. Мн., 1994. С. 243–247.

¹⁹ Sowiński J. Ibidem. S. 151–152.

Дарафя Бохана «Биографический очерк» з перакладамі на рускую мову вершаў Адама Міцкевіча²⁰. Д. Бохан меў стаяць сувязі і з некаторымі перыядычнымі віленскімі выданнямі («Белорусская жизнь»), друкаваў там пераклады з польскай на рускую мову, а, будучы рэдактарам мінскай газеты «Голос провинции», у рэцэнзіі на першы нумар «Нашай Долі» вітаў нараджэнне беларускага друку²¹.

Мінскія перыядычныя выданні пачатку ХХ ст. актыўна рэкламавалі паслугі яшчэ адной друкарні, заснаванай у Вільні А. Жукоўскім, — «Znicz», у якой друкаваліся «Dziennik Wileński», «Tygodnik Wileński», а таксама мінскі тыднёвік «Nad Świsłoczą». У 1913 г. у друкарні быў выдадзены «Katalog Mińskiej Biblioteki Puzškina», які ўключаў польскамоўную літаратуру мінскай публічнай бібліятэкі. Да гэтага выдання мы ведаем друкаваныя каталогі бібліятэкі выключна толькі рускамоўнай літаратуры. Такія ж магчымасці новай друкарні прыцягнулі ўвагу і некаторых іншых мінскіх выдаўцоў: рэдакцыі мінскага штотыднёвіка «Nad Świsłoczą», якая дзейсніла ў «Zniczu» выданне свайго аднайменнага календара ў 1914 г. (5 000 экз.); Мінскага таварыства сельскай гаспадаркі, якое ў 1913 г. друкавала справачныя матэрыялы аб сваёй дзейнасці («Отчет о II выставке-ярмарке животноводства», «Журналы общих собраний»), а таксама В. Макоўскага, які накладам мінска-віленскай кнігарні надрукаваў «Kalendarz illustrowany na 1916 rok».

У гэты час у Мінску, як было зазначана ў тыднёвіку «Nad Świsłoczą» (1914. Maj. S. 25), «polskie bowiem wiecej grupują się w księgarni W. Makowskiego». У 1900 г. Вацлаў Макоўскі, які з 1893 г. з'яўляўся ўладальнікам кнігарні ў Вільні, атрымаў дазвол на адкрыццё яе філіі з чытальняй у Мінску²². Як сведчаць аб'явы з розных перыядычных выданняў і календароў, кнігарні В. Макоўскага ў Вільні і Мінску мелі ў продажы адпаведна атрыманаму дазволу «кнігі на рускай і замежных мовах», а таксама — ноты, паштоўкі, альбомы і перыядычныя выданні. У 1908 г. тут было 145 назваў перыядычных выданняў на англійскай мове, 139 — на нямецкай, 119 — на рускай, 35 — на італьянскай, 25 — на ідыш і іўрыце, 17 — на польскай, эсперанта і інш., якія выдаваліся ў Вільні, Пецярбургу, Кіеве, Варшаве, Кракаве, Познані, Любліне, Львове. Сярод іх і беларуская «Наша Ніва». Кнігарня В. Макоўскага праводзіла працу па выданні кніг, працягваючы як віленскія традыцыі Э. Ажэшка, з якой Макоўскі супрацоўнічаў падчас выдання і продажу кніг на польскай мове ў 1879–1882 гг., калі дзейнічала фактычная яе забарона²³, так і мінскія — кнігарняў братоў Бейліных, А. Валіцкага,

²⁰ Zienciewicz T. Polskie życie literackie w Mińsku w XIX i na początku XX wieku (do roku 1921). Olsztyn, 1997. S. 200.

²¹ Энциклопедия истории Беларуси. Мн., 1994. Т. 2. С. 62.

²² НГАБ. Ф. 295, воп. 1, спр. 7477, арк. 30.

²³ Мальдзіс А. И. Из истории издательской деятельности Э. Ожешко. [Б. м., б. г.] С. 1.

С. Савіцкай, Е. Фрэнкеля, Я. Дубовіка-Філіповіча. Кнігарня В. Макоўскага з'яўлялася адным з самых актыўных удзельнікаў сумесных віленска-мінскіх выдавецкіх праектаў. Вядома да 12 такіх праектаў выдання польскамоўнай літаратуры, сярод якой тэматычна вылучаецца літаратурна-мастацкая (вершы Ю. Вяржбіцкага, аповесці А. Глінскага, байкі, аповесці, гавэнды і ўспаміны В. Макоўскага, зборнік-прывячэнне А. Міцкевічу і Т. Зану), гістарычная (У. Загорскага, К. Скірмунт), інфармацыйна-даведачная (кніжныя каталогі, календары). Як адзначалася ўжо, В. Макоўскі друкаваў свой наклад у віленскіх тыпографіях Ю. Завадскага, І. Блюмовіча, у друкарні «Znicz». Яго кнігарня працягвала сваю дзейнасць і ў часе Першай сусветнай вайны. З 1916 г. Макоўскі з'яўляўся сябрам Мінскай суполкі выдаўцоў, якая займалася друкаваннем падручнікаў і іншай польскамоўнай літаратуры²⁴. Аўтарамі некалькіх кніжак былі В. Макоўскі і дачка Ева Макоўская-Гулбінава²⁵. У 1919 г. кнігарня В. Макоўскага ў Мінску была муніцыпалізавана, аднак заставалася адной з шасці кніжных крамаў (усіх было 19), дзе быў дазволены продаж кніг і куды звозіліся пасля рэквізіцыі кніжных лавак кнігі²⁶. Супрацоўнікамі ў мінскай кнігарні В. Макоўскага ў апошні час яе дзейнасці заставаліся Ф. К. Файткевіч і Е. І. Відкоўская.

Развіццё кнігавыдавецкіх сувязей паміж Мінскам і Вільняй спрыяла пашырэнню не толькі польскай культуры, але замацаванню і развіццю беларускай культуры. Сведчаннем таму — дзейнасць беларускіх выдавецтваў у Вільні і Мінску. Адно з іх — таварыства «Мінчук», заснаванае ў снежні 1906 г. у Мінску для выдання і распаўсюджвання кніг і газет, карысных і даступных беларускаму насельніцтву²⁷. У стварэнні таварыства прынялі ўдзел Багдан Куштэлія, Антон Шабуня, Канстанцін Шпакоўскі, Уладзімір Самойла, Сяргей Скандракоў і Вацлаў Іваноўскі. З архіўных дакументаў Беларускага музея імя Івана Лушчэвіча ў Вільні, некаторыя з якіх захоўваюцца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, можна даведацца пра здзейснены сумесна выдавецкі праект суполкі «Мінчук» і «Нашай Нівы». Гэта вядомае выданне кірыліцай і лацінкай апавядання Э. Ажэцкі «Гедаль» («Gedal») у 1907 г. Хаця не сталі вядомымі іншыя асобныя²⁸ ці сумесныя выдавецкія праекты «Мінчука», акрамя падрыхтоўкі да друку «Жалейкі» Янкі Купалы, аднак існаванне таварыства да 30 снежня 1909 г.²⁹ падцверджанае Вацлавам Іваноўскім, дае падставу меркаваць, што

²⁴ Zienkiewicz T. Polskie życie literackie w Mińsku w XIX i na początku XX wieku (do roku 1921). Olsztyn, 1997. S. 90.

²⁵ Zienkiewicz T. Ibidem. S. 91.

²⁶ ДАМВ. Ф. 322, воп. 1, спр. 30, арк. 23.

²⁷ БДАМЛіМ. Ф. 3, воп. 1, спр. 39, арк. 3.

²⁸ Тамсама. Ф. 3, воп. 1, спр. 39, арк. 5 зв.

²⁹ Паводле артыкула «Мінчук» у «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі» (Мн., 1986. Т. 3), таварыства існавала ў Мінску ў снежні 1906–1907 гг.

высідкамі сяброў «Мінчука» падтрымлівалася дзейнасць «Нашай Нівы» ў Вільні. Сведчаннем таму і сгіраваздачныя дакументы Таварыства за 1907 г., якія дайшлі да нас, дзе таксама паведамляецца аб павелічэнні сяброў Таварыства з 6 чалавек да 13, сярод якіх Пётр Юзэфовіч (з Докшыц), Вікенцій Брадоўскі (з Халопеніч), Станіслаў Цюндзявіцкі (з Новабарысава), Ігнат Цюндзявіцкі (з Барысава), Эдвін Пятроўскі (з Зэмбіна), Баляслаў Свянціцкі (з Зэмбіна), князь Уладзіслаў Масальскі (з Докшыц), князь Іеранім Друцкі-Любецкі (з Ракава).

Таварыства «Мінчук» у асобе Багдана Уладзіслававіча Куштэяна супрацоўнічала і з беларускай выдавецкай суполкай «Загляне сонца і ў наша ваконца» ў Пецярбургу, займаючыся распаўсюджваннем беларускіх кніг (напрыклад, «Дудкі беларускай»)³⁰. Пазней, у 1913 г. сябры таварыства «Мінчук» дваране Канстанцін Шпакоўскі і Вацлаў Іваноўскі сталі аднымі з заснавальнікаў «Беларускага выдавецкага таварыства» ў Вільні, якое прадоўжыла дзейнасць «Нашай Нівы».

Створаны ў 1912 г. на аснове сельскагаспадарчага аддзела «Нашай Нівы» віленскі часопіс «Саха» праз два гады стаў мінскім выдавецкім аддзелам якога заняўся ў Мінску друкаваннем навукова-папулярнай літаратуры па сельскай гаспадарцы на беларускай мове. Асноўную ролю ў выданні і распаўсюджванні мінскіх кніг «Сахі» адыграў Аляксандр Уласаў, «самы цярышывы і доўгатэрміновы» выдавец-рэдактар «Нашай Нівы», заснавальнік таксама і беларускага выдавецтва «Наша Хата». Яму ж і Алаізе Пашкевіч належыць стварэнне мінскага дзіцячага часопіса «Лучынка», які адначасова ваз'яўляўся і выдавецтвам³². Дзякуючы выдавецкай дзейнасці А. Уласава, у Вільні і Мінску ўзмацняўся і пашыраўся беларускі нацыянальны рух, а новае беларускае кнігавыданне паступова выходзіла за межы свайго істакрычнага цэнтра, дзе развівалася пад апекай, у тым ліку, з Мінска.

ІІІ. Тыпы кнігавыдавецкіх сувязей. Такім чынам, падсумоўваючы, трэба адзначыць, што на фоне агульнагістарычнага развіцця Мінска і Вільні акрамя агульных гэндэнцый у кнігавыданні вылучаюцца і спецыфічныя рысы, характэрныя толькі Мінску або Вільні. Карціна кнігавыдавецкіх сувязей паміж Мінскам і Вільняй на працягу XIX - пачатку XX ст. застаецца адносна стабільнай, хаця мы можам адзначыць, што найбольш актыўнымі яны былі ў першай палове XIX ст. (да 1864 г.), а таксама пасля 1905 г. Акрамя таго, вычучаючы тры гістарычныя перыяды ў развіцці мінска-віленскіх кнігавыдавецкіх сувязей (1800-1864, 1864-1905, 1905-1917), паспрабуем вызначыць і іх спецыфічныя рысы або тыпы гэтых узаемаадносін. Першаму перыяду (да 1864 г.) характэрныя кнігавыдавецкія ўзаемаадносіны, якія можна акрэсліць схемай

³⁰ БДАМЛіМ. Ф. 3, воп. 1, спр. 39, арк. 18.

³¹ Александровіч С. Х. Пуцявіны роднага слова: Праблемы развіцця беларускай літаратуры і друку другой паловы XIX - пачатку XX ст. Мн., 1971. С. 234.

³² Доўнар-Запольскі М. В. Гісторыя Беларусі. Мн., 1994. С.413.

«Вільня — Мінск», дзе Вільня займае пазіцыю цэнтра кнігавыдання ў адносінах да Мінска; праводзіць адбор мясцовых мінскіх матэрыялаў для друку ў Вільні; фінансуе мінска-віленскія наоіады. У другі гіерыяд (да 1905 г.) можна вылучыць наступны тып «Мінск-Вільня-Мінск», які вызначаецца тым, што фінансаванне накладаў здзяйсняецца з Мінска, Мінск выступае заказчыкам і атрымлівае гатовую прадукцыю з віленскіх друкарняў. І нарэшце ў перыяд з 1905 да 1917 г. праяўляецца трэці тып кнігавыдавецкіх сувязей «Мінск- Вільня», асноўнай рысай якога з'яўляецца падтрымка беларускага кнігадрукавання ў Вільні з Мінска, як у плане фінансавання, так і ў плане арганізацыі беларускага кнігадрукавання ў Мінску.

Такім чынам, кнігавыдавецкія сувязі Мінска і Вільні на працягу XIX - пачатку XX ст., знаходзячыся ў руху і развіцці, былі ў залежнасці не толькі ад палітыкі і цензуры, але і ад эканамічнага і гісторыка-культурнага фону, пад уздзеяннем якога і фарміраваліся вызначаныя тыпы кнігавыдавецкіх узаемаадносін.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ